

Др Ђуро Ковачевић

ПРОМЕНЕ У МЕЂУНАРОДНОМ КОНТЕКСТУ И СРБИЈА

I.

Положај Србије као државе данас је изузетно тежак. Готово да је немогуће у планетарним оквирима наћи још неки случај који би био упоредив са њеним положајем. Налази се на оптуженичкој клупи као главни виновник разарања и злочина у грађанском рату на просторима некадашње заједничке државе Југославије, државе које не би било без одлучујуће улоге Србије као једне од сила победница у Првом светском рату. Њена историјска покрајина Косово и Метохија под притиском водећих сила Запада издвојена је из њеног државно-правног тела и од истих сила призната као независна држава. Насилно издвајање Косова из Србије и признање његове државности од најмоћнијих земаља Запада отворило је и до крајњих граница заоштрило питање о Србији као држави и њеној међународној позицији. Једина је држава којој је на тако драстичан начин угрожен државно-правни субјективитет и поништено достојанство. Овај проблем пресеца све односе и све интересе. Постао је окосница нових подела, сукобљавања и нестабилности. Изложена је непрекидним условљавањима и захтевима за такву кооперативност каква се не захтева ни од једне друге европске државе. Држава која је некад била призната као носилац аутентичног ослободилачког и демократског потенцијала у просторима Балкана и својим примером будила и другима наду да могу постати слободни чланови европске породице народа, доспела је мимо својих заслуга вољом њених старих западних савезника до оличења противника европских вредности. И док су стари балкански

противници европске демократије и вредности Запада изложени похвалама за своје ученичко напредовање у њиховом прихватању, Србија је подвргнута својеврсном ригорозуму поправног испита чији се обим непрекидно проширује. Све то и много другог мало очекиваног из хоризоната почетака Двдесетог века, упућује на питања о томе како је Србија доспела у такав положај. Колико су томе допринели њени унутрашњи делатници својим чињењем и нечињењем а колико спољни чиниоци традиционално значајни за артикулацију стања и односа на Балкану. О унутрашњем доприносу овом приликом може се рећи да представља нешто што се само по себи разуме. Међутим, тај допринос потребно је знатно скромније одредити у односу на уходану представу о кривицама која је послужила као образложење бомбардовања једне европске државе 1999. године, и која и дан данас служи као образложење оштрије или блаже екскомуникације Србије. Ваља се, дакле, питати о заслугама спољних чинилаца чији је утицај на европске и светске послове а не само на Балкан неоспоран, како данас тако и у прошлости.

Познато је да је историја народа на простору југоисточне Европе, тј. Балкана, вековима била сага о народима изложеним старој доминацији. У тој несрећи једни су, ако се тако може рећи, имали срећу да потпадну под власт цивилизацијски истородних и по култури и религији блиских сила, док су други потпали под цивилизацијски страну власт која је, по природи ствари, наметала свој цивилизацијски образац и објективно принуђавала на одрођавање и тешку одбрану цивилизацијског идентитета потлачених народа. Пут повратка у сопствену историју као историју европског народа није био лак, захтевао је жртве и подношење озбиљних страдања. Први на том путу био је српски народ, његове жртве и страдања били су највећи. Иако је био први, Грци су пре њега стигли до властите државе. У ова два случаја показало се да спољни чиниоци и међународни фактор различито

делују. Упорно и мукотрпно, Србија је морала да сачека 1878 годину, чувени Берлински конгрес, да би дошла до пуног међународног признања као држава. Обелоданило се да у европском ходу балканских народа спољни чиниоци и односи међу њима играју изузетно важну улогу. Понекад такву да могу одузети оно што сте властитом борбом освојили, а некад и такву да вам могу даровати оно што нисте изборили, па, чак, и даровати добро које нисте заслужили. Наравно, Србија је увек више била у опасности да јој се нешто оспори и одузме, а готово никад у прилици да јој се нешто дарује. На овом месту неко би можда приметио „а шта је са стварањем Југославије“, зар Југославија није била дар Србији. Стварање Југославије није било даровано већ изузетно високо плаћено, пре свега, беспримерним жртвама Србије.

Полазећи од увида да је игра моћи спољних чинилаца перманентно утицала на локалну историју балканских народа, покушаћемо да покажемо на један прегнантан начин сцену моћи у XX веку и данас, имајући у виду, пре свега, њен утицај на положај и перспективе Србије као државе.

ИИ

Почетак Двадесетог века био је у знаку апсолутне премоћи европских сила. Био је то светски поредак заснован на односима моћи и конкуренцији међу њима. Велика Британија је била у центру тих односа. Француска је владала завидним колонијалним царством, успешни индустријализам створио је од Немачке силу првог реда, у Италији су се јављале неоримске амбиције, Русија је деловало импресивно величином свог простора, Аустро-Угарска је још засењивала префињеношћу валцера,

Сједињене државе су биле заузете невиђеним просперитетом и припремом своје будуће улоге. Из Азије је само једна сила почела да се помаља на светској сцени. Успешно се модернизујући, Јапан ће убрзо показати чврстину своје моћи и величину својих амбиција. Сви други региони света били су присутни толико колико их је додиривала европска моћ.

Овај у основи мултиполаран поредак моћи у изваневропским просторима деловао је готово монолитно а у својим унутаревропским односима претио сукобима и сопственим урушавањем. Демонстрација његове супериорне моћи исказала се видљиво и неопозиво 1900 године када су удружене европске силе интервенисале у Кини и окупирале њену престоницу Пекинг. У сламању тзв. Боксерског устанка који је имао за циљ протеривање Европљана, старо кинеско царство подвргнуто је диктату који је морало испунити. Да ли данас можемо замислити уопште такву силу која би била у стању да окупира Пекинг. Наравно да не можемо.

Међутим, само пет година касније доћи ће до догађаја који ће неповратно нарушити монопол европских сила . У руско-јапанском рату на Далеком истоку ,Русија је поражена. Био је то први случај после читавог низа векова да је једна европска сила поражена од једне узваневропске нације. Тако је 1905 године мит о расној супериорности белог човека као упориште и формула европске колонијалне моћи неизлечиво рањен.Почело је другачије рачунање времена.

Велики светски рат, касније назван Први, у борби за европску и светску превласт непоправљиво је нарушио светску доминацију Европе. Мада силе победнице у том рату нису још имале пуну свест о томе , време ће убрзо открити ту чињеницу као један од главних резултата тог рата.

Русија је чином Октобарске револуције и напорима да се одбрани новоуспостављени поредак револуционарне власти кренула путем који су европске силе схватиле као главну опност за себе. Отуда су у немоћи да је поразе прибегле свеопштој блокади која ће за дуги низ година Русију искључити са релевантене европске и светске сцене. Аустроугарска је престала да постоји. У Европи је победио принцип националне државе. Дефинитивно је пало и отоманско царство. Ослономцем на победнички статус Србије сворена је Југославија, почетно као краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Настале су и друге државе, примера ради, као што су Чехословачка, обновљена Пољска, Литванија, Летонија, Естонија и друге. Далеко најзначајнија чињеница огледала се у успону моћи Сједињених америчких држава које су одлучујуће допринеле победи над централним силама. Упркос политичком повлачењу из европских послова и неукључивању у Друштво народа створеног на иницијативу америчког председника Вилсона, од тог времена присуство америчке моћи биће незаобилазно за Европу и одређујуће за свет. Од земље дужника која је великим делом свој успон договала и европском капиталу, превасходно британском, Сједињене Државе су постале веровник европских сила победница и главни финансијер европског опоравка у целини. Други светски рат и време после њега демострираће управо то, непрекидни раст економског, војног и свеукупног значаја Америке.

Крах Друштва народа као основе међуратног поретка, успон Трећег Рајха и Хитлерова стратегија у остварењу европске и светске доминације, стратегија обнове "римске воље" дучеове Италије, раст империјалних амбиција Јапана обузетог стварањем свог азијског царства, излазак из наметнуте изолације све моћнијег Совјетског Савеза према којем су западне силе и даље неповерљиве, политика „сјајне изолације“, Америке у оквирима идеје да Америка припада американцима, све то, као и многе

друге околности, заплело се у дотада најстрашнији рат. Други светски рат је темељно преорачо свет и односе моћи у њему. Створене су Уједињене нације као универзална организација која треба да обезбеди трајно стање мира, а европске силе победнице, Велика Британија и Француска, формално задржавши обележја великих сила постале су силе другог реда. Европска доминација се дефинитивно завршила. Шта више, Европа као подручје са кога се доминирало светом је подељена и подвргнута својеврсној блажој или оштријој доминацији двеју Европи цивилизацијски истородних сила. Тако су Сједињене америчке државе И Совјетски Савез постале неспорне глобалне силе и преузеле вођство у светским пословима, прва идеологизирана као предводник слободног света, а друга као предводник новог света комунизма. Створен је биполаран поредак моћи као нови светски поредак.

Овај поредак обележио је, као што се зна, другу половину двадесетог века и са његовим учинцима суочавамо се и данас.

У раздобљу овог поретка догодила се општа реконструкција света. Извршена је деколонизација и у формално-правном смислу, системом оличеном у Организацији уједињених нација, институционализовано је начело равноправности народа и држава. На сцену света ступиле су десетине и десетине нових држава-нација. До Првог светског рата на читавом подручју Азије постојало је само неколико држава: Кина, Јапан, Персија, Сијам (Тајланд), Авганистан. Додуше поред њих и два царства, Отоманско, које је делимично било и европско, и Руско, које је делимично било и азијско. На тлу Африке само три, Етиопија, Египат и Либериа. Садашњи број чланица Уједињених нација приближио се цифри од двестотине држава.

Елиминисан је глобални рат али и санкционисана динамика локалног ратовања. Блоковска подела довела је и до једне историјске иновације-хладног рата. Односи претећих конфронтација умиривани су страхом од свеопштег уништења. Нуклеарно оружје ,парадоксално можда, постало је залога мира и принуђавало на сарадњу.

У оквирима овог поретка који је дубоко засекао и поделио европски простор догодио се и један до тада неоствариви историјски новум: мирна интеграција западног дела Европе коју препознајемо као пут од економске заједнице до садашње Европске уније. Тако су,надајмо се, окончани векови ратовања и спорова око доминације у Европи који су кроз два светска рата довели до пада Европе

Уследио је и деценијски успон Јапана, који је после фаталног ратног пораза и потпуног краха његове империјалне стратегије својеврсном принуђеношћу на мирнодопски развој доспео до треће економске и технолошке силе модерног света.Кина је формални статус велике силе све више успешно претварала у фактички статус силе првог реда. Њен привредни и свеколики успон незауостављиво траје и данас. Разбудили су се и други региони света али су се јавиле и нове форме неравноправности и неоколонијализам. Продубиле су се супротности и неједнакости између појединих региона света, богатство Запада све више је почело да се суочава са сиромаштвом неразвијених земаља Африке, Азије и Латинске Америке.Једном речју, обим сукобљених интереса се проширио а круг нерешених питања повећао.Покрет несврстаности, као ванблоковска солуција односа у свету, допринео је,можда, умањењу опасности које су собом носиле блоковске поделе и сукобљавања , али не и озбиљнијим резултатима у поправљању општег стања у свету.

За сво време трајања овог поретка одвијала се утакмица у наоружавању која је на крају довела до економског а потом и политичког краха Совјетског Савеза. Године 1989 пао је Берлински зид, а убрзо потом распао се и Варшавски пакт. Наступило је раздобље нових могућности за Европу, пред европским интеграцијама, које су, ипак, биле пројектоване према блоковској подели Европе, отворила се целина њеног простора. Притиснут свеопштом кризом, Совјетски Савез се рапидно урушавао и коначно 1991. године распао. Са овим распадом и фактички је пао биполарни светски поредак. На светској сцени остала је усамљена моћ једине преостале глобалне силе-моћ Сједињених америчких држава. Тако се некадашња моћ Запада свела на светску моћ једнога. То је отворило нови круг илузија и нереалних амбиција да је могуће успоставити униполарни поредак у времену када је свет већ био стасао до респектабилне полицентричности чије би уважавање а не суспензија било прави историјски одговор на изазове пред којима се свет нашао.

ИИИ

Крај двадесетог и почетак двадесет и првог века, као што је познато, под притиском су настојања Сједињених Држава да остваре и одрже своју светску доминацију. У тим настојањима, симболизованим као униполарни поредак, долази до непрекидног нарушавања, па и докидања улоге и ауторитета Уједињених нација, и преименовања улоге НАТО-а од блоковске организације у војни савез за обезбеђење светског мира и

демократије као универзалног принципа и система друштвене организације. Многима се учинило да је свет кренуо стазама стабилности и да је наступило ново и трајно раздобље у знаку Пах Америцана. Следећи Френсиса Фукујаму и његово учење о крају историје, бројни амбициозни делатници у науци и политици пожурили су да прихвате утврђени крај до тада знаног логоса историје и додатно образложе почетак новог логоса у виду универзализације западних вредности и принципа неолибералне капиталистичке хармонизације и организације света. Међутим, доста брзо сам аутор а потом и слебденици морали су да прихвате сазнање да су следили једну од многих заблуда.

Импресивна економска, технолошка и војна моћ САД и њених кооперативних савезника и слебденика, стављена је у до тада невиђени покрет на свим тачкама света, па, чак, гурнута и у такво уређивање стратегијски важних зона које је требало да предупреди проблеме пре него што су и настали. Рођена је доктрина превентивних интервенција с образложењем заштите интереса и моћи оног ко је преузео одговорност за свет и његово преуређење на основама демократије, људских права и права човека. Оваква идеологизација улоге САД као бранитеља неспорних вредности за све људе и све народе била је оно што је требало да учини њену доминацију што прихваћенијом и да обезбеди најшира окупљања око ње.

Колико се у оваквом дизајнирању и позиционирању моћи Америке као средства у служби општих циљева човечанства успело, и колико се у томе уопште може успети, показују и време и тренутак кризе у којој смо.

Борба против тзв. исламског фундаментализма и тероризма, удружена интервенција у Авганистану под покровитељством УН, ратно привођење Ирака демократији и бомбардовање СР Југославије неке су од најмарткантнијих тачака започетог уређивања света на новим основама.

Гажење темељних принципа међународног права и базичних принципа система колективне безбедности видљиво и без зазора демонстрирано агресијом НАТО савеза на СР Југославију оставило је таклава траг који протеклом времена не бледи. Остаје да се види да ли је и трајно утрло пут легализацији праксе која с позивом на више циљеве и вредности може игнорисати систем Уједињених нација и читав међународни поредак.

Такво утемељивање униполарног светског поретка после неких почетних успеха запало је у дубоку кризу. Доминација једнога све више се сучељава са нараслом моћи других и њиховим захтевима за партнерство у уређивању света. Из све снажније полицентричне структуре света израстају реалне могућности за установљење мултиполарног светског поретка.

За непуне две деценије обелоданила се немоћ неупоредиво најмоћније силе савременог доба да сама уређује свет. Показало се да попуњавање празног места светског поретка насталог падом биполарности није могуће фикцијом о униполарном поретку, као једном неприродном солуцијом у све уверљивије вишецентричном свету.

Вишецентрични свет се опоравио и неповратно ступа на сцену светске историје. Поменимо само неке од чињеница које на то указују.

Распадом Совјетског Савеза Русија је упућена на пут од империје ка држави. На том путу који је почео са катастрофалним изгледима она се показала као изузетно успешна. За разлику од Велике Британије и Француске којима је после пада њихових колонијалних империја било потребно много више времена да се утемеље као респектабилне државе,

Русији је за постизање тог циља било потребно много краће време. Величина њених природних ресурса добила је на светском значају, стратегија обнове и развоја привреде и друштва почела је да исказује значајне резултате, војна моћ поново је стекла уверљивост. Све то допринело је да се руски захтеви за партнерством више не могу игнорисати. Наравно, предстоји још велики део пута у обнови и развоју Русије као једног од светски значајних центара. Поред многих питања као што је на пример оно о квалитету живота и животном стандарду руског човека, једно се истиче посебном заостреношћу- како постићи обнову демографске виталности руског друштва насупрот тренду популационог опадања. Пред тим питањем један одговор сам по себи се намеће: обнова породице као основне интимне заједнице човека која је увелико руинирана и обезбеђење економских и других средстава која то треба да омогуће. На дужи рок гледано, требало би са доста оптимизма гледати на даљи успон руског друштва, које је изузетно платило своје претензије и заблуде о светско-историјској улози, и надамо се извукло поуке о томе шта су прави изазови пред којима се налази и какве су моћи потребне да се на те изазове одговори. Одговарајући на њих, Русија може много учинити не само за себе, него и за Европу и свет.

Прерастањем Европске заједнице у Европску Унију и отварањем целине европског простора за њу, отворене су нове перспективе неопходног значаја Европе у светским пословима. Изазов пред којим се већ дуго налази је у томе како да од млађег партнера, који често своје интересе подређује глобалној позицији САД, постане равноправан партнер. За то постоје све неопходне економске, технолошке, културне и демографске предпоставке, После Кине и Индије то је популационо најбројнија и најмоћнија заједница. Међутим, она пати од недостатка уверљиве међународне субјектности. Њени политички механизми још не обезбеђују

довољно јединство политичке воље а процедуре и правни механизми, утемељени на обезбеђену равноправности и обуздавању моћи најмоћнијих чланица, често онемогућавају неопходну ефикасност у доношењу одлука и функционисању саме Уније. Од успеха неопходних конституционалних реформи (започетих Уставом који није усвојен и обновљених Лисабонским споразумом за који је изостала сагласност једне чланице) зависиће колико ће успешно и за које време Европа стећи онај глас који јој по природи ствари у светским пословима припада. У сваком случају, и оваква каква јесте, Европска Унија је објективно један од најважнијих историјских и савремених центара света и незаобилазна као субјект настајућег партнерства које би илузије о униполарности требало да замени реалношћу мултиполарног претка.

Готово спектакуларни привредни развој Кине, која се само пре пола века суочавала са проблемом глади, уздигао је ову најмногољуднију земљу до једног од најважнијих центара економске моћи у савремености. Она је израсла у глобалну економску, финансијску и технолошку силу без које су незамисливи и развој и перспективе света, политичку силу без чијег учешћа није могуће релевантно одлучивање о уређивању светске заједнице и решавање основних проблема планетарно глобализованог човечанства. Такав значај Кине само ће јачати у предстојећем времену и све више бити незаобилазан у светским одмеравањима. Она је већ данас један од кључних чинилаца који „гура“ у правцу партнерства, свесна свог дугог присуства у историји, садашњих граница властите моћи и њених будућих домета.

Индија, тај некадашњи драгуљ у круни британске империје, мит о богатству који је вековима опседао многе пустоловне духове и у потрази за којим је Колумбо открио потоњу Америку, донедавно појам

незамисливог сиромаштва огромног броја људи, постала је једна од најдинамичнијих економија света . Њен убрзани развој већ до сада учинио је индијски подконтинент једним од најдинамичнијих центара света, а другу по величини људску популацију једном од најважнијих у било каквом рачунању о изгледима човечанства и будућности света. Њена фасцинантна култура, која располаже са изузетним моћима зрачења и интегративности, повезана са модернизацијом и оснажена све истакнутијим динамизмом економије, треба се надати, даће у предстојећем времену заслужено истакнуто место Индији у свету.

Модерни Јапан је добро позната и на више начина присутна чињеница света у последњих сто педесет година. После пораза у Другом светском рату и одрицањем од милитаризма, подвргнут доминацији САД као силе победнице, уздигао се до кључне економске и технолошке силе модерног доба. Са њим од почето рачунање модерног времена у Азији досегло је оне нивое равноправности у производним моћима о којима нису могли ни да сањају и најоптимистичнији заступници свемоћи "невидљиве руке тржишта" се није тако исказала делотворност америчке економске ,технолошке и финансијске моћи као подстицаја који је доминацији САД дао чак и неки ниво прихватљивости који је било тешко и замислити после атомске бомбе над Хирошимом. Свакако да је и прича о деценијском успону Јапана део оног тока развоја који подупире односе партнерства.

Истицање ових примера у ојачавању и развоју полицентричне структуре моћи у савременом свету не затвара се и неопходно уочавање да је у току пораст развојних моћи и значаја још неких друштава као што су нпр. Бразил, Мексико и Аргентина, или Аустралија, Јужна Кореја и Канада. Читава исламска цивилизација са својим огромним људским потенцијалима а не само са неким својим кључним земљама попут Египта,

Саудијске Арабије, Ирана, Индонезије и Пакистана, налазећи се објективно пред питањем о модернизацији друштава са исламским цивилизацијским идентитетом, на ургентан начин поставља и питања о преуређењу односа у свету, таквом које би било примереније њеном објективном значају за целину човечанства. И Африка је проговорила. Њени проблеми који спадају у ред најтежих тешко да ће бити адекватно решавани без њеног учећа у новој мултиполарној архитектоници светског поретка. Такође, ни проблеми малих земаља нису препрека већ позив на промене које ће више кореспондирати са начелом равноправности за које има више шанси у легализацији засебности и прожимања цивилизацијских образаца и полицентричне структуре света.

Све у свему, данас се крећемо ка разрешавању нарасле напетости између тежњи за доминацијом и тежњи за партнерством. Изложена анализа упућује на закључак да претежу изгледи да надвладају тежње за партнерством.

Овим током анализе доспели смо и до питања: да ли евидентно урушавање униполарности значи и урушавање моћи Сједињених америчких држава. Одговор је свакако негативан. Оне ће још за дуго бити најмоћнија нација света, али ће та моћ све више бити довођена у реалан однос са порастом моћи и свих других. Биће од пресудне важности којим ће правцем наставити да се креће америчко друштво - ка одржању и прављењу империје или ка ревитализовању САД као државе. Уколико се буде одустало од империјалних амбиција постојаће и велики изгледи да се излаз из постојеће и настајуће кризе повеже са повратком америчке моћи на ону историјску путању на којој су њени интереси и енергија деловали ослобађајуће а не ограничавајуће, не само у економији већ и у политици. Међутим, овим већ залазимо и у питања о преуређењу америчког друштва

изнутра, што спада у посебну и врло значајну тему. Једно је сигурно , брзина хода ка установљењу мултиполарног поретка зависиће и од тога колико ће Америка схватити да је и у њеном интересу умножавање броја одговорних за стабилност и мир у свету. Повезано с тим и смањење трошкова и ослобађање средстава за неке друге сврхе. Све то, наравно, под условом да се стабилности и миру тежи.

Пут промена светских поредака моћи који је отпочео падом европске доминације, праћен уништавајућом динамиком два светска рата и многим локалним ратовањима, настављен установљењем и падом биполарног поретка, довршава се урушавањем илузија о могућностима униполарности у глобализованом свету који се отворио за вишесмерни саибраћај. Међутим, ништа није до краја предодређено, увек има неизвесности , скривених опасности а слобода избора никада није искључена. Објективна структура света упућује на мултиполарност као најбољу и најприроднију солуцију. За веровати је да ће она бити и свесно одабрана јер њоме свет добија па, сходно томе, нико и не губи. Важно је притом да се у отварању за уважавање полицентричности искључе свака идеолошка пројектуалност и претензије на универзализам било које теолошке и световне доктрине. У складу са тим неолибералну концепцију капитализма ваља видети у њеној пролазности а капитализам као систем ослободити за промене примерене потребама човека. Потребно је, дакле, отворено суочавање са постојећом кризом као системском, и сагласно томе видети и принцип партнерства као начин изласка из ње. Зато је пред свима изазов оспособљавања за партнерство као трајну солуцију у уређивању света а не као привремени излаз до неке повољне прилике за обнову нечије старе светске моћи или устоличење неке нове.

ИВ

Србија је у својој новијој историји била не само присутник у развоју и смени поредака моћи већ је била изложена таквом њиховом утицају који је понекад, као на пример данас имао тешке, готово трагичне последице по њу. До 1918 године она је самостална држава и као таква субјект међународних односа. Од 1918 године њена субјектност подредила се међународном субјективитету Југославије као државе, делећи све њене успоне и падове. Тек нестанком двочлане федерације, више принуђено него по избору, Србија је повратила свој пуни међународни субјективитет.

Пре разматрања савременог положаја Србије подсетићемо се на неке битне догађаје који показују какав је био однос владајућих сила према њеним интересима.

Године 1739. на основу тзв. Београдског мира Аустрија је после двадесетогодишње владавине Београдом и великим делом Србије, владавине којој су и Срби допринели јер су је видели као пут особађања од турске власти, била принуђена да их врати под отоманску власт. Тај повратак Србије (и Влашке) под отоманску власт кардинал Флери, васпитач малолетног Луја XV и стварни владар Француске, сматрао је једним од својих највећих спољнополитичких успеха који су сведочили о моћи Француске. То сигурно није онај тренутак у коме се зачело до мита уздигнуто традиционално пријатељство Србије и Француске.

На Бечком конгресу 1815 године на коме је утицај руског императора Александра Првог, као првог међу победницима над Наполеоном, био изузетан, није ништа учињено да се Србији обезбеди слобода после десет

година крварења за њу. Важније је било установити нови европски поредак па тако и отклонити све оно што би могло да угрози способност Русије за преговоре. Овај Конгрес свакако није место на коме се показало братство према српском народу.

На Берлинском конгресу 1878 године под великим притиском Бизмарка Србији и Црној Гори је призната пуна државна самосталност. Да ли то говори о природном непријатељству између Срба и Немаца. Истовремено на том Конгресу Босна и Хецеговина, које су од већине сматрани српском земљом, предати су на управљање двојној монархији, Аустро-угарској. У овим двома одлукама залудно је тражити емоције, наћи ћемо интересе, њихову игру и компромисе.

Шта је суштински заједничко у ова три догађаја? Заједничко је то што показују и утврђују једно правило: интереси великих и супротности међу њима одређују меру прихватљивости и простор промоције интереса малих.

Од тог правила не одступа ни установљење Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918 године. Да у одмеравањима великих није превагнуо интерес да се Аустро-угарска не обнови, питање је да ли би огромне ратне заслуге Србије саме по себи биле довољне да превагне интерес малих да заснују заједничку државу.

Први светски рат довео је до битне промене у поретку европских сила Немачка је изгубила статус велике силе, Италији је тај статус једва признат а Русија је за дуго време испала из европске игре. На моћи и односима Велике Британије и Француске није могао бити успостављен стабилан европски поредак који би располагао довољном моћи за одржање

Друштва народа и да гарантује стабилност Југославије. Показало се да је крах овог поретка услед немоћи да спречи нови светски рат тако што би обуздао освајачке амбиције Немачке, Италије и Јапана, довео и до краха Југославије.

Исходи Другог светског рата довели су до биполарног светског поретка и блоковске поделе. Југославија се нашао између блокова и то јој је обезбедило деценијску стабилност. Пад Берлинског зида и убрзо пад биполарног поретка имали су и своје жртве. Међу првима је била Југославија. За оснажену моћ једне стране света она више није била потребна. Промоција униполарног поретка светске моћи САД у садејству са унутрашњим чиниоцима распада и разбијања Југославије водила је таквом признању националних држава које је некадашњим административним границама међу чланицама југословенске федерације обезбеђивало статус међународних граница. Тиме је априори било искључено право српског народа да у својој целини оствари право на националну државу.

Истакнути догађаји и промене у међународном контексту, поред тога што указују на доминацију интереса великих и подређивање интереса малих, откривају и то да Србији као земљи која држи до самосталности као свог конститутивног интереса одговарају они поредци моћи који се заснивају на балансу моћи међу великима и тако омогућавају да се избегне подређивање једној страни. Тако на пример, за разлику од Бугарске која своју позицију гради везивањем за најјачег до подређивања, Србија увек тежи таквој међународној позицији која респектује њену самосталност којом се искључује послушност али не и кооперативност. Имајући то у виду, мислим да се с правом може закључити да је на таквој конституционалној тежњи Србије која се опире сврставању и

подређивању, била утемељена и позиција несврставања некадашње Југославије.

Међутим, настојање Србије да своју међународну позицију заснује на поштовању самосталности и територијалног интегритета судара се са поретком моћи који би да простор и односе на Балкану уреди по мери својих интереса и сагласно вољи водеће силе Запада. У сукобу те две тежње, тежње Србије за самосталношћу и спољних захтева за доминацијом, је и основни проблем Србије данас. У томе је, пре свега, разлог због којег је Србија изложена посебном третману а не у посебним кривицама за ратни распад Југославије.

Историјски и цивилизацијски а не само географски Србија је европска земља и европско друштво. Такав њен хабитус не може се оспорити нити га треба посебно и нарочитим чињењима доказивати. Окренутост Србије ка европским интеграцијама је природна консеквенца њене борбе да се ослободи од подчињености цивилизацијски страној власти и да као слободна нација обнови и ревитализује свој европски идентитет. Отуда је и тежња да уђе у Европску Унију опредељење које је превасходно историјски а не само политички утемељено. Међутим, ова тежња и и настојања у њеном остваривању морали би да воде рачуна о томе да се привлачност чланства у Европској Унији заснива на томе што не обезвређује већ унапређује достојанство чланица могућностима садржајно богатог развоја. Тако гледано, пут до будућег још већег достојанства не може бити заснован на поништавању постојећег. Зато у име одбране управо свог европског идентитета, који се гради на принципу слободе и пракси демократије, треба искључити послушност као формулу убрзаног придруживања Европској унији. Уместо ње, ваља оптимализовати потенцијале кооперативности.

Време у којем смо сведочи о заласку илузија о супериорности било које стране, па и европске. Расуђивати данас разумно значи не прихватити било чију супериорност, па утолико ни бити европејац не значи бити супериоран већ значи бити оно што јеси, дакле, бити природан. Као што би било неприродно да свој идентитет градимо на изваневропским предпоставкама, такође је неприродно и да прихватамо да га неко одређује као неевропски, или, после испуњења разних захтева, промена и припрема, као тек у будућности европски. Ваља следити своју посебност у плуралности европског идентитета и прихватати посебност и свих других, било да су европљани или нешто друго. Параде европејства на нашој локалној сцени треба схватити као вашар таштина на којем промоцијом одеће желе да се прекрију и прикрију недостаци главе.

Европа је отварала свет, често насилно и према егоизму својих интереса. Међутим, она је суштински изузетно допринела настанку модерног, планетарног света утемељеног на неповратном сусрету његових историјских култура, религија и цивилизација. И сама је остала отворена према свету. Диктати економије и унапређења егзистенције човека на свим странама, па и на европској, држе до те отворености. Зато одредити се за Европску Унију не значи затворити се за обострано корисне односе са другима, нити значи замену целине света Европском Унијом. Свет је полицентричан, све више у оспособљавању за партнерство које би требало да стабилизује и прошири хоризонте просперитета. У таквом свету цивилизацијски потенцијал Европе и идентитет европљанина су драгоцени не само као могући већ и као неопходни допринос развоју космополитских ширина савременог и настајућег човечанства. У том смислу, следити своје интересе значи распрострти их до свих корисних и могућих релација са другима.

У Србији данас постоји не тако мала и врло борбена скупина бораца за чистоту европског пута која будно прати све кораке и покушаје у развоју односа и сарадње са другима. Под нарочито будним оком су односи и сарадња са Русијом. Изоштреност тог погледа иде дотле да сарадњи са Русијом приписује антиевропејство и опредељење да се буде њена губернија. Нити веће нити штетније глупости. Русија је једно европско друштво, мултиетничко и мулти религијско, које је дало изузетне доприносе европској и светској култури. Да ли су европској култури страни један Достојевски, Толстој, Чехов и Пастернак, један Менделјејев и Циолковски, Чајковски, Рахмаџинов и Стравински, итд. итд. Данас је она друштво које се модернизује и које има врло развијене, а у будућности ће имати и још развијеније односе са Европском Унијом. У томе се посебно истичу односи са Немачком и Италијом, државама које припадају кругу њених централних чланица. Јесу ли оне можда на путу до статуса руске губерније? Тврдити тако нешто значило би бити одмах препознат у својој лудости. Што важи за ове случајеве требало би да важи и за наш.

Нормална логика тежи оптимализацији у остварењу властитих интереса и схвата да је умножавање веза са свима онима који имају шта да понуде пут до тога. Да ли би нешто сметало европском идентитету Србије када би Кина у њу уложила онолико колико је спремна да уложи у Грчку. Реч је о капиталу већем од четири милијарде долара. Да ли то смета Европској Унији чија је Грчка чланица и удара ли то по њеном европском идентитету? Замислимо да и Индија повећа своју спремност за улагања. Хоће ли се неко досетити и тога да би тиме хиндуизам угрозио наше хришћанство? Или, зар је разумно не обновити и користити богато наслеђе веза са земљама припадним покрету несврстаности у којем је Београд имао важну а не споредну улогу. И тако редом.

Европска оријентација није нека нова универзалистичка идеологија која располаже таквим спремиштем умности и знања која ваља само следити. Надасве, ова оријентација захтева здрав разум за који ће ауторитет аргумената и разлога бити изнад веровања, која европеизму приписују мантричка својства а Брисел доживљавају као нови Рим или Москву.

У предстојећим променама у међународном контексту које ће настала финансијска и економска криза (по некима дубока структурална криза капитализма као система) убрзати, могуће је отварање политички флексибилнијег простора за Србију. Та могућност стиче све веће изгледе по мери сагледавања да је глобално партнерство формула изласка из кризе и ћорсокака у који се доспело. Под притиском кризе и великих трошкова свеприсутне улоге САД које ће се све теже моћи пребацивати на плећа других, реално је очекивати веће окретање САД ка себи и, како најављују, неким неуралгичнијим и важнијим жариштима него што је балканско. По мери тога могао би слабити и притисак на Србију. Хоће ли то Србија знати и моћи да искористи зависиће у највећој мери од односа у њој, посебно стања и односа у њеној брзопотезно произведеној политичкој елити чији општи квалитет озбиљно угрожава могући оптимизам. Важно је да се из погледа на проблеме и средства њиховог решавања искључе сваки неоромантички занос и свака мегаломанија. Неопходни су крајња трезвеност и рационално просуђивање међународног контекста и својих моћи у њему. Морамо се освестити о реалним границама властите снагекоју треба неговати као упориште наших развојних интереса али и нашег самопоштовања и наше слободе. Оптимални национални развој, економски просперитет и бољи живот грађана не смеју се конфронтирати већ, напротив, повезати са одбраном интегритета и достојанства државе. У том повезивању потребна су и изузетна практичност али и свест о јасној граници испод које се не може и неће ићи у прихватању захтева великих

из светског и европског окружења. Такође је потребно да се установи и јасна унутрашња граница одбране националних интереса од разне врсте унутрашњих притисака, било да се позивају на идеологију европејства или неку другу, или да у домаћој одори прикривају нечији спољни интерес.

Кооперативност уместо послушности; достојанство уместо ината и пркоса; трезвеност уместо романтизма; самопоштовање уместо самопрезира; поштовање својих вредности без ароганције према вредностима других; без клањања али са учтивим наклоном; с позивом на културу дијалога уместо позива на исконску снагу народа - чини се да су то неки од оних захтева који нису страни нашим моћима да се одржимо и изборимо за своје место у времену које долази.

Потребно је добро ишчитавати и разумети улогу и претензије бројношћу великих нација и великих држава и схватити логику њиховог понашања у колу крупних интереса. Треба учити из њиховог искуства, али и искуства других тзв. малих народа. Понешто од тога ваља применити и у начинима заступања и методима борбе за интересе властитог народа и властите државе.

Данас сви теже оптимализацији принципа корисности за себе. У том циљу рационалност их упућује на умножавање веза и односа са другима без сувишних предрасуда и ограничења. Постићи максималну корисност и одржати самопоштовање за себе је оно од чега полази и већина других, и што не би било некакав наш спецификум.

Изазови савремености требало би да воде ка уважавању полицентричне стварности и променама у поретку светске моћи афирмацијом партнерства које смањује напетости и непотребне конфронтације, проширује круг

одговорности и тако повећава стабилност. У складу са тим, пред Србијом су и укључивање у Европску Унију и отварање за сарадњу са свима онима који умножавају ефекте њеног развоја и доприносе повећању њених компаративних предности.

Каква ће бити стварна оријентација Србије у колоплету све озбиљније светске кризе и у ком правцу ће се тражити планетарна решења, поред притиска објективних околности, увек је и ствар избора. Избор, пак, није само резултат сазнања и слободне воље већ и интереса које пресецају односи снага, односи моћи. Тако и ход ка партнерству, као основном принципу мултиполарног поретка који природно израста из полицентричне структуре света, може бити отежан, чак, на неко време и суспендован. Дубина кризе која је отпочела финансијским сломом у САД и захватила свет, која, по свему судећи, није само економска већ и криза капитализма као система, носи у себи не само могућност рационалних одговора већ и потенцијал многих ирационалности. Такође, и актуелна криза у Србији не гарантује рационални исход који би био најповољнији за њен опоравак, развој и њену међународну позицију. Поред општих обележја заједничких и свима другима, ова криза одликује се неким изузетно значајним специфичностима: у питању је криза државе изложене не само спољном већ, често, и унутрашњем оспоравању. На актуелној политичкој сцени Србије у току је судар два погледа на њену међународну позицију. Заступници потпуне интеграције са Западом, која понекад иде до подређивања њеним водећим силама, сматрају да само из ове интеграције следи И прихватљива међународна позиција Србије. У жестини заноса таквим опредељењем, понеки међу њима до крајности релативизују важност односа Србије са другим земљама из других делова света, приписујући односима са појединима од њих велике опасности за

Србију. У томе, по њима, нарочите опасности носе односи И сарадња са Русијом.

Протагонисти схватања по коме је самосталност српске државе оно историјско завештање које се по својим вредностима И свом конститутивном значају за међународни положај Србије издиже над свим осталим, релативизују апсолут европских интеграција тако што у процедуру придруживања Европској Унији уводе И одбрану достојанства државе. У том смислу, самосталност искључује потпуно припадање било коме у европском И светском спектру моћи. Овакво виђење међународне позиције Србије придаје изузетан значај и односима са Русијом као силом која има реалну моћ да у ситуацији Балкана успостави баланс моћи. Ту се, дакле, не ради првенствено о односима братства и изливима љубави, нити пак о Србима као „малим Русима“, како се то доста често схвата у неким круговима на Западу, већ о интересу да се буде самосталан и на тој основи кооперативан. Актуелни спорови и сукоби око тзв. гасног аранжмана са Русијом управо то имају као своју суштину и као политичку позадину. Но, пустићемо времену да искаже своје потенцијале.

Београд,

22. децембар 2008.

